

ΣΑΚΥΝΘΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΣΑΚΑΣΙΑΝΟΥ

ΕΤΟΣ Β'.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1876.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΙΓ'.

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ *

(ἀπόσπασμα ἀνεκδότου συγγραφῆς)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΘΩΜΑ.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολυειδῶν αὐτῶν ἐργασιῶν οἱ Φαναριῶται ἡσχολοῦντο εἰς τὰ γράμματα. Δύο πολυτιμότεα καὶ μέγιστα ἐναπέμειναν τῷ ὀρθοδόξῳ Ἑλλη-

* Τῆς ἀνεκδότου ταύτης διατριβῆς τὸ πρῶτον μέρος ἀναγνώσθην συνοπτικῶς ἐν τῷ ἐνταῦθα Συλλόγῳ τῶν Μεσαίωνικῶν σπουδῶν δημοσιεύθη ἐν τῇ ἡμερησίᾳ Θεσπιδί, καὶ ἀπεταμένως ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ φιλολογικῇ ἐπιθεωρήσει Πρωτῆς. Περιλήψιν αὐτῆς δημοσίευσται ἐν τῇ σπουδαίᾳ τῆς Σύρου ἡμερησίᾳ Πανόπη.

νι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ τῶν δύο τούτων κειμηλίων δύο ὑπῆρχαν οἱ φρουροὶ, δύο οἱ φύλακες ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ λόγιοι. Ἡ Ἐκκλησία ἀείποτε ὠπλισμένη διὰ τῶν ἱερῶν τῆς ὀρθοδόξου ὁπλῶν ἦτο πάντοτε ἐτοιμὴ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς προσβολῆς· ἀλλὰ φύλαξ τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν πίστεως τυγχάνουσα, εἰργάζετο ἀνεκδότως καὶ ὑπὲρ τῆς τηρήσεως τοῦ ἐτέρου κληροδοτήματος, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, προτρέπουσα πρὸς σύστασιν σχολείων, ἐνθαρρύνουσα τοὺς διδάσκοντας καὶ ἐφορῶσα, ὡς μήτηρ φιλόστοργος, ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν. Ἀφ' ἐτέρου οἱ λόγιοι ἀκαμάτως εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν φώτων ἐν Ἑλλάδι ἐν

ζῳεῖα διηγεῖται νυκτὶ εἴτε διδάσκοντες, εἴτε ἐκδιδόντες σπουδαῖα καὶ κοινωνεῖν ἔργα. Διὸ καὶ ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριάρχης τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων ὁ σοφὸς Γεννάδιος Σχολάριος ὀλίγα μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔτη προσεκάλεσε Ματθαῖον τὸν Καμαριώτην, σπουδαῖον τῆς ἐποχῆς φιλόσοφον διδάξαντα καὶ πρότερον ἐν τῇ Βυζαντινῇ σχολῇ, ἵνα διδάξῃ τὰ τέκνα τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ἔθηκεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα διαλαμψάσης Πατριαρχικῆς τοῦ Γένους σχολῆς. Ἡ σχολὴ αὕτη, ἥτις μετεκομίζετο μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς Πατριαρχῶν ὀλικῶς τε καὶ ἡθικῶς, καὶ ἦν ἀείποτε ἡ ἀκμαϊότερα πασῶν τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὸ μὲν διότι ἐν αὐτῇ ἐδίδασκον ἄνδρες ἀνωτέρας τυγχόντες ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ παιδείᾳ, τὸ δὲ διότι ἔκειτο ὑπὸ τὰ βλέμματα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτε δὲ μετηνέχθη εἰς Φανάριον, νέα ζωὴ λαμπροτέρα τῆς πρώτης ἀνεξωογόννησεν αὐτήν· διότι οἱ Φαναριῶται ἐν αὐτῇ λαμβάνοντες τὰς πρώτας ἐγκυκλοπαιδειακάς γνώσεις εἰργάζοντο μεγάλως ὑπὲρ τῆς ἀκμαίας αὐτῆς διατηρήσεως. Ὁ πεπαιδευμένος Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις ὑπὲρ τῆς εὐκλείας καὶ προαγωγῆς τῆς σχολῆς ταύτης μεριμνῶν, προσεκάλεσε σχολάρχην ἐν αὐτῇ τὸν περίφημον φιλόσοφον Θεόφιλον Κορυδαλέα. Ἀπὸ τῆς σχολάρχιας τοῦ Κορυδαλέως ἡ σχολὴ ἔλαβε σοβρὴν πρὸς τὰ πρόσω ὄψιν. Πολλοὶ διάδοχοι τοῦ Λουκάρεως ἔτειναν χεῖρας ἀγωγὸν πρὸς τὴν σχολήν, ἰδίᾳ ὅμως ἄξιος ἐπὶ τοῦ μεγίστου εἶναι ὁ πατριάρχης Σεραφεῖμ, ὅστις κατὰ τὰ λεγόμενα Σεργίου τοῦ Μακρυαίου, α καὶ τὸν μέγαν ἐκείνον Εὐγένιον μεταπεμφθῆναι ἀπὸ Θεσσαλονίκης ὑπερβαυμάζων καὶ τιμῶν καθίστη διδάσκαλον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς, ὥστε ἐπὶ τὸ τρίτον ἔτος τῆς αὐτοῦ πατριαρχίας τοῦ Φαναρίου Ἀθηνόπολιν καταστήσατο. Περιτὰ ἀρχὰς τοῦ 10^{ου} αἰῶνος ἡ ἐν Φαναρίῳ σχολὴ παρήκασε καὶ μικροῦ δεῖν ἐξυφάνετο, εἰ μὴ ἡ φιλογένεια καὶ φι-

λομουσίᾳ τοῦ περιπότου Δημητρίου Μουρούζη κατῳρθοῦ παρὰ τῷ τότε Σουλτᾶνῳ Σελίμ Γ'. τὴν ἀνασύστασιν τῆς σχολῆς ἐν Ἐπικρήνῃ· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ Κατενχομαγροῦν ὠχρώσεν αὐτήν. Τότε ἡ σχολὴ ἀπέβη ἀληθῆς Ἀκαδημία· τότε ἐσεμνύνετο τις δομαζόμενος μέλος ἐπίτιμον τῆς σχολῆς τοῦ Γένους, τῆς Παγχοίνου, Πατριαρχικῆς καὶ μεγάλης σχολῆς, τῆς Παγγενοῦς, τοῦ μεγάλου Μουσείου. Πλήθος νέων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ μορφωθέντων ὠφέλησαν μεγάλως τὴν Ἑλλάδα, εἴτε ὡς διδάσκαλοι, εἴτε ὡς ἱερεῖς, εἴτε ὡς πολῖται. Τοιαύτη ἦν σχολὴ, ἣν ἐπροστάτειν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία καὶ οἱ Φαναριῶται· αὖς πηγὴ πολυάκρυνος ἐν ἀνδρῶ ἐρήμῳ ὑπῆρξε τὸ πρότυπον πιστηρίου τῆς Ἀνατολῆς, χορηγοῦσα ὡς ἐπικρατεῖαν ἐναύσιον πρὸς μὲν τὴν ἐκκλησίαν ἀρχιερεῖς καὶ θεολόγους καὶ ἱεροκήρυκας, πρὸς τὴν κοινωνίαν διδασκάλους, ἀρχοντας καὶ ὑπαλλήλους, πρὸς δὲ τὸ κράτος ἱατροὺς καὶ νομοῡτοκας, συμβούλους, γραμματεῖς, διερμηνεῖς, διπλωμάτας καὶ ἡγεμόνας, ἐνὶ λόγῳ, ἅπαν ἐκεῖνο τὸ περιβλεπτόν καὶ ἐκλεκτόν καὶ μεγαλοφυὲς καὶ πεπνυμένον καὶ οὕτως εὐγενὲς τὴν τῆς κεφαλῆς εὐγένειαν Φαναρίου· τὸ φερόμενον καὶ τηλεφανὲς Φαναρίον. ο (Ὑστάθιος Κλεόβουλος). Ὅθεν ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ Κωνσταντῖνος· «le quartier (de Phanar) est encore fameux à cause d'une Académie qui y a été bâtie pour l'instruction de la jeunesse». Εἶναι ἀδύνατον καὶ μετὰ σήμερον ὁ διερχόμενος νὰ μὴ ἀποκαλυφῇ ἐνώπιον τοῦ γεραροῦ τούτου τῶν Μουσῶν σκηνώματος, ὅπερ δὲν διακρίνεται μὲν ἐπὶ ἐξωτερικοῖς κληροπίσμασιν, ἀλλ' ἔχει ἐνδοξον παρελθόν.

Ἐκτός τῆς σχολῆς ἐν Φαναρίῳ ὑπῆρχε καὶ τυπογραφεῖον τυπογραφεῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχεν ἤδη τῷ 1627 συστάν ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Μεταξᾶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πατριαρχοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καταστράφη

συμπράξει τῶν Ἰησουϊτῶν τυπογραφίον ὑπῆρχε, φαίνεται, καὶ τῷ 1756, ἀλλ' ἐν Φαναριῷ συνέστη τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' τῷ 1797.

Οἱ Φαναριῶται ἐκκλιέροντες μεγάλως τὰ γράμματα, ἐπειδὴ μόνη ἡ παιδεία, μόνον ἡ γλωσσομάθεια ἡδύνατο ἀναβιβάζει αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὑπατά ἀξιώματα· ἐπεδίδοντο εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῶν ἄλλων ξένων γλωσσῶν, αἵτινες ἦσαν ἀναγκαστικὰ πρὸς προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν, οἱ δὲ γονεῖς αὐτῶν προσεπάθουν νὰ διδάξωσι πᾶν χρῆσιμον καὶ ὠφέλιμον, εἴτε ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ, εἴτε δι' ἰδίων διδασκάλων. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἰδίᾳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10^{ου} αἰῶνος, πλὴθὺν λογίων οἰκοδιδασκάλων ἐν ἡγεμονικοῖς οἰκοῖς. Τί δὲ προσέτρεπον οἱ γονεῖς τὰ τέκνα αὐτῶν νὰ ἐκμανθάνωσιν, ἐξάγομεν ἐκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Μαυροκορδάτου τῷ υἱῷ αὐτοῦ Νικολάῳ ἀπευθυνομένης. «Ἐμοὶ δ' ἐκεῖνό γε μάλιστ' ἐν ἐρέσει καὶ πόθῳ, ὅπως μετὰ πολλῆς ἀκριβοῦς τὰς τρεῖς διαλέκτους ἐκμάθῃς. Καὶ οὐ μόνον ἀναγινώσκειν αὐτάς, ἀλλὰ καὶ γράφειν, οὐ μείων τῇ Ἑλλάδος, τὴν τε Λατινικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν καὶ ἀμφοτέρως μετ' ὀρθογραφίας καὶ καλλιγραφίας.» Σημειωτέον ὅμως ὅτι πρὸ πασῶν τῶν ἄλλων γλωσσῶν ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον καλῶς ἐμάνθων, ὥστε ἐγγραφὸν αὐτὴν μετὰ πολλῆς εὐστροφίας καὶ χάριτος, πολλὰ δὲ συγγράμματα αὐτῶν ἀποσπάζουσιν ἀττικῷ μέλιτος. «Ἐως πότε χυδῆν, ὧ ποθεινότατοι, ἐγραφεν ὁ αὐτὸς Μαυροκορδάτος, «καὶ ἀγοραῖα διαλέκτῳ λισσῆναι οὐ πεπαύεσθε; διμνην ἤδη ἢ τρίμνηνον παρήλας, καὶ μὴ δὲν ἄχρι δεῦρο χάριτος ἀποσπάζον, οὐδὲ βρῶν ἡδύτης, οὐδ' ἀττικουργεῖς ἀπεστέιλαι, τῆς μὲν βιατέρας ἐπιδόσεως ὑπόδειγμα, τῆς ἐμῆς δὲ τῆς ἐκστρατείας ταύτης περὶ μύθιον.» Οἱ Φαναριῶται λοι-

πὸν ἦσαν λίαν φιλόμουσοι, τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐναντίοι δηλολοοῦσιν. Ἐν γένει ἦσαν οἱ Φαναριῶται λέγει ὁ Κούμας, ἀμᾶλλον πεπαιδευμένοι παρὰ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας. Τὸ διερμηνευτικὸν ἀξίωμα, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀνέβαινον εἰς τὰς αὐθεντίας, ἀπῆται ἀναγκαστικῶς γνώσεις ἱκανὰς διὰ τὰς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις σχέσεις, τῶν ὁποίων σύνδεσμος, νὰ εἴπω οὕτως, ἦτο ὁ μέγας διερμηνευτής. Διὰ τοῦτο δὲ ἐσπούδαζον οἱ Φαναριῶται μετὰ τῆς Τουρκικῆς διαλέκτου τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν, καὶ τινες ἐλάβρυνον καὶ βαρύνειν ἐπιστημονικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων. Τὴν τουρκικὴν δὲ τοσοῦτον καλῶς ἐξεμάνθων, ὥστε καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡ ἱστορία Αἰκατερίνης τῆς Ρωσσίας τοῦ Ἰακωβάκη Ἀργυροπούλου καὶ ἄλλα τουρκικὰ Φαναριῶτων συγγράμματα κινουσι τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν ἔπαινον τῶν Ὀθωμανῶν φιλόλογων.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυροκορδάτων ἐνεκινήσας τοὺς ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ ἀγωνὰς τῶν Φαναριῶτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, φίλος ἄκρος τῶν γραμμάτων, μετεχειρίζετο τὰς ὥρας τῆς σχολῆς εἰς συγγραφὴν σπουδαίων φιλοσοφικῶν καὶ ἱστορικῶν πραγματειῶν· τὰ ἰουδαϊκὰ, ἡ ρητορικὴ, ἡ γραμματικὴ, ἡ ρωμαϊκὴ ἱστορία, τὰ φροντισματα, αἱ διάφοροι φιλοσοφικαὶ αὐτοῦ μελέται διέχυταν τὴν πρώτην φωτεινὴν ἀκτῖνα διαλύσαντες τὴν καλύπτουσαν τὸν φαναριτικὸν ἐρίοντα ζοφώδη σκοτόμαιναν. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, εἰς τῶν μεγαλητέρων ἐκ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀριστοτελικῶν φιλοσόφων, διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ γεγραμμένων ἐν γλώσσῃ ἀττικίζούτῃ ἐταμε τὴν πρὸς τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος ὁδὸν, τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἐπανάγουσαν. Ἀχιμόνιος, καὶ πολλὰ μὲν ἐκ στόματος διδάξας, πολλὰς δὲ καὶ παντοίας ἰδέας συγγράμματα καταλιπὼν, ἔργον αὐτοῦ εἶη κρίναι πότερὸν τις ἄρα ἐπ' αὐτῷ τὸν ἐν τοῖς φιλοσοφοῦσιν οὕτω πο-

λιτευόμενον ἢ γοῦν τὸν οὕτως ἐν τοῖς πολιτευομένοις φιλοσοφήσαντα τάξεις πρότερον.» (Εὐγένιος Βούλγαρι). Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος ὑπῆρξεν ἐπίσης σπουδαϊότητος λόγιος, *eruditus et philosophus*, κατὰ τὸν Σάξιον, τὴν φιλοσοφίαν ἐσχηκώς διὰ βίου ἐπὶ τοῦ θρόνου συμπάρεδρον, κατὰ τὸν κλεινὸν Βούλγαριν· τὰ φιλοθέου πάρεργα, τὸ περὶ καθηκόντων, τὸ πολιτικὸν θέατρον καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ συγγράμματα κατέχουσι θέσιν περιφανῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μαυροκορδάτων ἀρχεται ἡ τῶν Φαναριωτῶν πρόοδος ὡς πρὸς τὰ γράμματα. Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οὐδόλως ἐννοοῦμεν ν' ἀδικήσωμεν τὸν Πανηγυρίτην Νικόσιον· εἶναι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἄξιος νὰ κατὰσχῃ τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τῶν μετὰ τὴν ἄλωπιν λογίων Ἑλλήνων. αὐτοῦ τὸ ὑψηλὸν φιλόσοφον φρόνημα ἀπεδείχθη ἴσον μὲ τὴν πολιτικὴν του ἐκθύνοικιν εἰς τὴν διάλεξιν, ὅπου ἔκαμε μετὰ τινος Βελῆ ἐφένδην, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ τότε ὑπατεύοντος· τὸν δὲ περιόντα αὐτοῦ πλοῦτον τῆς ἐπιστήμης καὶ πολυμαθείας τὸν περὶστάνει σφρόδιστα ἡ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀβελίσκου πρὸς Ἀναστάσιον Κιρκέρων ἐπιστολή του». (Π. Κοδρικᾶς). Ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Φαναριῶται δὲν ὑπέρβουν τούτων· ἀληθῶς τίς δύναται νὰ λητμονήτῃ τὸν Κωνσταντῖνον Μουρούζην τὸν κατὰ τὸ 1777 τῆς Μολδαβίας ἡγεμονεύσαντα, δι' ὃ Γαλάτης Villoison eruditissimum ἀποκαλεῖ, ἢ τοὺς τέσσαρας αὐτοῦ υἱούς, τὸν Ἀλέξανδρον τὸν κατὰ τὸ 1792 ὀνομασθέντα ἡγεμόνα Μολδαβίας, τὸν Γεώργιον, τὸν ἀπείρων ἐπαινῶν ἄξιον Δημήτριον καὶ τὸν Πανηγυρίτην; «Τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἡ στέρησις δὲν ἦτο μικρὰ ζημία τοῦ ἡμετέρου ἔθνους». (Α. Φωστεινός). Τίς ἄρ' ἐτέρου δύναται νὰ μὴ ἀναρῇ τὸν Ἰωάννην Καλλιμάχην, δι' δικαίως ἐπῆρσεν ὁ Λογάδης, ἢ τὸν πᾶν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον, τὸν διὰ τὴν θεοσεβειαν καὶ διηγετικὴν ἀνέγνωσιν τοῦ ψαλ-

τῆρος Ψαλτῆρ ἄ ἐπονομασθέντα; τίς δύναται νὰ μὴ μνημεύσῃ ἢ τοῦ πολυμαθεστάτου Νικολάου Καρατζᾶ, ὅστις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀξιώματι τῆς μεγάλης διερμηνείας καὶ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας οὐδαμῶς παρημέλησε τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων ἢ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ; «Οἱ ἐκεῖνοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἀσχολούμενοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων ἔδωκαν τὴν μεγαλύτεραν ὥθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους παλιγγενεσίαν. Τὴν μεγάλην τῶν Φαναριωτῶν φιλομουσίαν δείκνυσιν καὶ ὅτι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν φαναριωτικῇ οἰκίᾳ παρέστησαν τοῖς Πέρσαις τοῦ Αἰσχύλου, ἐν ᾧ ἄφ' ἐτέρου ὁ Δημήτριος Ἀγκύραμος βοτανικὸν συνίστα κήπον, καὶ τὸ ἐπτάγλωσσον αὐτοῦ συνέγραψε βοτανικὸν λεξικόν, καθὼς ἀναφέρει καὶ ὁ Τοδερίνης· «come vidi nell' orto botanico del dotto Greco Demetrio Angirami, il quale da qualche tempo s' affatica a compilare un Dizionario in Botanica coi nomi Greci, Latini, Italiani, Francesi, Arabi, Persiani e Turchi, e mostrommene alquanti fogli quasi del tutto compiti.»

Οἱ λόγιοι Φαναριῶται ἐν ὥραις σχολῆς κατεγίνοντο καὶ εἰς τὴν ποιήσιν· ἐν τοῖς ποιήμασι τῶν Φαναριωτῶν, ἅτινα ἐν γένει ἦσαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, γεγραμμένα ἐν πολιτικοῖς στίχοις, ἀνευρίσκει τις καὶ φαντασίαν καὶ στιχουργίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον. Ὁλόκληρον σειρὴν ποιήσεων ἐξέδωκεν ἐν Μόσχᾳ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, ἡγεμονεύσας τῆς Μαλδαβίας τῷ 1785 καὶ 1787, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Βόσπορος ἐν Βορυσθένει, περὶ ὧν ὁ Ἰάκωβος Ρίζος ἐπάγει τὰς ἐξῆς κρίσεις· «ces poésies froides et étudiées offrent peu d' idées frappantes et rarement quelque chose de piquant; l' invention en est peu naturelle, et le séjour de l' auteur aux bords glacés du Borysthène n' était

pas propre à exalter son imagination».

ἵνα λάβωσιν οἱ ἀναγνώσται μας ἰδέαν
τινα περὶ αὐτῶν, δημοσιεύομεν τὸ ἀκό-
λουθον «ἐπὶ τῆς ἐν τῇ κοινῇ διαλέκτῳ
στιχουργίας» ἐπιγραφόμενον.

Κοινῆς τῆς γλώττης ἡ στιχουργία
ἔχ' εἰς τὰς φράσεις χρυδαίτους,
τῆς συνθεῖας ὅμοιος ἡ χρεῖα
τοὺς κατασταλὲν ἰδιωτισμούς.

Δύσκολον ἄρα νὰ ἀνατρέψῃ
τινάς συνθεσεις ἀπ' αὐτῶν,
κ' εἰς ἑλληνίδας φράσεις νὰ τρέψῃ
ἀφ' οὗ δὲν εἶται εἰς χρῆσιν κοινήν.

Ὅταν τὰς λέξεις πλὴν ἀθετοῦμεν
τὰς ἡμετέρας τὰς εὐφραδεῖς,
καὶ ἄλλας ξένας υἱοθετοῦμεν
μέσον τῶν στίχων, τὰς ἀηδεῖς,

Εἶναι ἀσύγγνωστος ἀταξία
αὐτοθελήτου παραφοράς,
καθὼ ἐκπίπτει ἡ ἁρμονία
τῆς ἑλληνίδος τῆς προφορᾶς.

Τῆς διαλέκτου λέξεις καὶ φράσεις
μήπως ὀλίγας τὰς ἑνοεῖς,
ἵνα τοὺς στίχους σου συμβιδῶσῃς,
καὶ ἄλλοιτρίς ἐπινοεῖς;

Ἀγαθὴ τύχη δὲν ἀμοιροῦμεν
λέξεων πλήθους Ἑλληνικῶν,
κατὰ τὴν χρεῖαν, ὅπως ποθοῦμεν,
μὲ κάθε τρόπον ἐμφαντικόν.

Ἄς ἀναβάλωμεν συνθεῖας
λοιπὸν τῷ ὄντι οὐκ ἀνεκτάς
διὰ τὰς νῦν κοινὰς στιχουργίας
ἔχομεν λέξεις πολλὰ ἀρκετὰς.

Οἱ Φαναριῶται ἡσχολοῦντο καὶ εἰς ἕ-
τερον εἶδος μικτῆς ποιήσεως, ἐποίουν
ὁμιλοῦν στίχους, ἐπιδιδάσκοντες πάντοτε
τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἢ ἐξ ἑλληνικῶν
καὶ τουρκικῶν λέξεων ἢ ἐξ ἑνὸς ἑλλη-
νικοῦ στίχου καὶ ἑνὸς τουρκικοῦ.

Ἀλλ' ὅμως ἡ φαναριώτικὴ ποίησις
προώδευεν ὅτε ἄπσαι αἱ φαναριώτιδες
ἐκλογένεαι κατόκησαν ἐν τῷ Βοσπόρῳ
ὑπὸ τῆς Βοσπορείου αὐρας ἐμπνεόμεναι

ἐποίουν τὰ ἀπαράμιλλα αὐτῶν ποιήμα-
τα οἱ ὄντως μεγάλοι ποιηταὶ τῆς νεω-
τέρας Ἑλλάδος, οἱ Χριστόπουλοι, οἱ Νε-
ρουλοῖ, οἱ Ρίζοι, οἱ Σούτσοι, τὰ προσφι-
λῇ τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως ὀνόματα,
ἅτινα ἐδικαίωσαν τὸν εἰπόντα

Εἰς τὸν ὄρατιον Βόσπορον, εἰς τῆς τρυφῆς τὰ πτόθῃ
ἢ ποίησις τῆς νέας μας Ἑλλάδος ἐγεννήθη.

Ἐκεῖ ὁ νέος Ἀνακρέων, Ἀθανάσιος Χρι-
στόπουλος, ἐποίησε τὴν Ἀρπαγὴν τῆς
Κούρκας, τὴν Πολυξένην καὶ
τὴν Ἀσπασίαν, τραγωδίας ἐπαινε-
θείσας καὶ ἐπαινουμένας, ἐκεῖ ὁ Ἰάκωβος
Ρίζος μετέφραζεν ἐν στίχοις ἀληθῶς
ἀπαρμιλλοῖς τὸν Ρακίναν· ἐκεῖ οἱ Σού-
τσοι . . . Ἀλλ' ἐκεῖ, ἐκεῖ ἐν τῷ Βο-
σπόρῳ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν δένδρων, πνέ-
οντος μυροβόλου ἀνέμου, ἢ ἐν ταῖς ἀκταῖς
μαρμαίρουσας θαλάσσης ἐφιλοσόφουν οἱ
ἀκάματοι ἐκεῖνοι τῆς παιδείας σκαπα-
νεῖς ἢ ἐμελέτων τοὺς Ἑλληνας συγγρα-
φεῖς ἢ συνεζήτουν περὶ διαφόρων φυσι-
κῶν φαινομένων.

Οἱ Φαναριῶται ἀσχολούμενοι εἰς τὰ
γράμματα ἐδόθησαν καὶ τοὺς ταῦτα καλ-
λιεργούντας, ὑποστηρίζοντας καὶ ἐνθαρρύν-
οντες τοὺς διδάσκοντας καὶ κληροδο-
τοῦντας ἱκανὰ ποσὰ ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως
καὶ διατηρήσεως σχολείων· ἰδίᾳ δὲ οἱ ἡ-
γεμόνες ὑπεστήριζον παντὶ σθένει τὰ σχο-
λεῖα ὀχυροῦντες αὐτὰ διὰ χρυσοδοῦλλων
καὶ πέμποντες εἰς τὴν Ἑσπερίαν νέους,
οὓς ἐκπαιδεύοντες καθίσταν ἐν αὐτοῖς
διδασκάλους. Ἐπορίαι σχολείων ὑ-
πὸ τὴν πατριαρχικὴν κειμένων ἐποπτεῖ-
αν ἐκ τῶν Φαναριωτῶν ἀείποτε συνέ-
κειντο. Οἱ οἴκαι αὐτῶν ἦσαν συνεντευ-
κτήρια τῶν λογίων· οὕτως ὁ οἶκος τοῦ
Γκίκα ἐχρηστέμευσεν ὡς κατοικία τοῦ πε-
ριφήμου Νικηφόρου Θεοτόκη· ἐν φαναρι-
ωτικῷ οἴκῳ ἐπίσης ἐξενίσθη ὁ Εὐγένιος
Βούλγαρις· ὁ δὲ Anse Villoison ἐπι-
σκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐθαύμα-
σεν ἰδὼν τὸν γηραιὸν Κωνσταντῖνον Μου-
ρούζην περιστοιχούμενον ὑπὸ πολλῶν λο-

γίων, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Γάλλος παιδαγωγὸς αὐτοῦ Turpi. Εἰς ἐκδόσεις σπουδαίων καὶ κοινωφελῶν πονημάτων ἀείποτε συνέτρεχον, διὸ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν τότε ἐκδοθέντων συγγραμμάτων ἐλέγομεν ἢ ἀφιερούμενα αὐτοῖς ἢ φέροντα τὰς εἰκόνας τῶν διαπρεπῶν τούτων ἀνδρῶν.

ὑπὸ τοιοῦτου ἐνθέου ζήλου ἐνεπνέοντο οἱ ἀληθεῖς οὔτοι τῆς παιδείας εὐεργέται, εἰς οὓς πλεῖστα ὀφείλουσιν αἱ Μοῦσαι, αἵτινες, μείναςαι ἀνέστιοι μετὰ τὴν ἄλωσιν, παρ' αὐτοῖς εἶδον κατωικίαν.

Ὀμιλοῦντες περὶ τῶν Φαναριωτῶν εἶναι ἀνάγκη ἵνα εἴπωμέν τινα καὶ περὶ τῶν Φαναριωτιστῶν, αἵτινες οὐδὲν ἥττον τῶν συζύγων αὐτῶν ἡσχολοῦντο εἰς τὰ γράμματα καταστάσας τύπος καὶ ὑπογράμμος θυγατέρων εὐπειθῶν, ἀφωτισμένων συζύγων καὶ ἀληθῶν μητέρων. Γνωστὸν βεβαίως ὑπάρχει τοῖς ἀναγνώσταις τὸ ὄνομα τῆς Ροζάνδρας Σκαρλάτου, τῆς πρώτης Φαναριώτισσας· αὕτη ἐμόρφωσε τὸν Ἀλεξάνδρον Μαυροκορδάτον τὴν Θαυμασθέντα ὡς φιλόσοφον καὶ πολιτικόν. Σπουδάσασα τὰ ἑλληνικὰ παρὰ τῷ τότε διαπρεπῇ τῆς Σχολῆς τοῦ Ἱενοῦς διδασκάλῳ Ἰωάννῃ Καρυοφύλλῃ τοσοῦτον κατέστη Θαυμαστὴ ὥστε οἱ σύγχρονοι αὐτῆς ἦσαν τῇ Ὑπατίᾳ, τῇ περιφημῇ ἐκείνῃ Ἀλεξανδρινῇ φιλοσόφῳ, ἀνεκλήρυττον. Γυνὴ σπουδαία ὑπῆρξε καὶ ἡ σύζυγος τοῦ αὐτοῦ Μαυροκορδάτου Σουλτάνα, ἥς τὸν θάνατον θρηνῶν ὁ ἐπέραστος αὐτῆς σύζυγος ἔγραψε τὴν περίφημον ἐκείνην ἐπιστολὴν τῷ σκευρφάλαι Βαλασῳ, ἐν ᾗ διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων διαζωγραφεῖται τὰ προτερήματα τῆς προσφιλεστάτης αὐτοῦ γυναικὸς. Δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ (σ. 150.) Λόγια Φαναριώτισσαι ἀναφέρονται καὶ ἡ Αἰκατερίνη καὶ Παλλοῦ Σούτσου, Παλλοῦ Ἀργυροπούλου, Εὐφροσύνη Καλλιμάχη, Ἐλένη καὶ Αἰκατερίνη Σχινᾶ καὶ ἄλλαι, ὧν τὰ συγγράμ-

ματα ἢ αἱ μεταφράσεις σπουδαίαν κατέχουσι θέσιν ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ, ὡς καὶ ἡ πρό τινων ἐτῶν ἀφ' ἡμῶν μεταστᾶσα θυγάτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου καὶ τῆς Σκαρλάδας Κ. Μουρούζη, Αἰκατερίνη Δοσίου. Ἐν τερμάτιον τῆς ἀπαραιμίλου αὐτῆς μεταφράσεως τοῦ βυρωνείου Γκιζοῦρ πιστεύομεν ὅτι θελεῖ εἶσθαι ἀνώτερον πάντων τῶν ἡμετέρων ἐγκωμίων. Περιγράφει τὸν καλπασμὸν τοῦ ἵππου.

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος καὶ μὲ τὸν ὄρον
(τῶν κτύπων)
Τίς μ' ἠνίας ἀφαιμένας καὶ εἰς μαῦρον τρέχει
(ἵππου)
Πάταγον φρικτὸν ἀκούω, κτύπον ἄγριον με-
(τάλλων,
Μετὰ κρότον ἄλλον κρότον, μετὰ γούπον γού-
(πον ἄλλον,
Καὶ τὰ πέριξ ἄντρα ἤχον ἀναπέμπουσι μεγᾶ-
(λον)

ΣΙΕΝΙΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

(Συνέχεια, ἴδε φυλλ. ΙΓ.)

Ε'.

Κατὰ τὴν εἰς Σιένην ἀφίξίν μου, πρῶτον πάντων ἐγνώρισα τὸν καθηγητὴν τοῦ ποινικοῦ δικαίου Κ. Μ..., καθὼς εἰς αὐτὸν συστηθεῖς. Στενοτάτην καὶ φιλικωτάτην συνήψα σχέσιν μετ' αὐτοῦ προΐοντος τοῦ χρόνου, τυχόν, κατ' ἐμὴν καλὴν τύχην, τῆς συμπαθείας αὐτοῦ· οὐδέποτε δὲ θέλω λησμονῆσαι τὴν ὠχρότα-

(*) Ἰδοὺ, φίλοι ἀναγνώστρια, ἐὰν ὑπάρχῃ καὶ αἱ ἀναγινώσκουσαι με, εἰς τί ἡσχολοῦνται αἱ Φαναριώτισσαι ἐκείναι· δὲν ἀνεγνώσκον τί μόνον τερψικάρδια σήμερον θεωρούμενα μυθιστορήματα, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁποίων κατεσπαταλῶσι τὸν πολυτίμον χρόνον αἱ σημεριναὶ νεάνιδες. Ἀγνοῶ ἐὰν αἱ ἀναγνώστριαί μου ἀκολουθῶσι τὸν τοιοῦτον συρμόν· ἀλλ' ἂν μὴ συγχωρήσωσι νὰ τὰς νομίσω τοιαύτας, ἐν ὅσῳ δὲν προτιθέμεται ἐν ἑνὶ εἰς τὸν «Ζακ. Ἀνθών»